

“İQTİSADI İSLAHATLAR” elmi-analitik jurnal

AUDİTORUN VƏZİFƏ ÖHDƏLİKLƏRİ VƏ AUDİTOR RƏYİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

№ 4 (5)-2022

Ədalət ƏSƏDOV,
Bakı Avrasiya Universiteti, dosent

Bəhruz SƏMƏDOV,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,
baş müəllim

Əli HÜSEYNOV,
Bakı Avrasiya Universiteti, magistrant

Auditorun vəzifə öhdəlikləri və auditor rəyinin əhəmiyyəti

Ədalət ƏSƏDOV,
Bakı Avrasiya Universiteti, dosent

Bəhrüz SƏMƏDOV,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, baş müəllim

Əli HÜSEYNOV,
Bakı Avrasiya Universiteti, magistrant

XÜLASƏ

Audit təsərrüfat subyektlərində maliyyə (mühasibat) hesabatlarının düzgünlüyünün və müəyyən tələblərə uyğunluğunun sərbəst yoxlanılması deməkdir. Bu vəzifələri yerinə yetirən səlahiyyətli şəxs auditor adlanır. Fəaliyyətə başlamaq üçün auditor ilk növbədə öz müştərisini müstəqil şəkildə müəyyənləşdirir. Bu proses baş verə biləcək xoşagəlməz hadisələr nəticəsində audit firmasının öz nüfuzunu itirməsinin qarşısını almaq üçün zəruri hesab edilir. Yoxlama Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatasının auditorlara və auditor təşkilatlarına verdiyi lisenziya əsasında mümkündür. Auditin nəticələrinə əsasən müstəqil auditor və ya auditor təşkilatı əldə edilmiş nəticələrə dair rəy hazırlayır və müəssisənin rəhbərinə təqdim edir.

Məqalədə auditorun öhdəliyində olan vəzifələr, onun fəaliyyətinin icrası üçün qoyulmuş tələblər, qarşısında duran məsuliyyətlər, auditorun rəyinin formaları və sahibkar subyektlərin fəaliyyətində hansı rola malik olduğu haqqında məlumatlar əks olunmuşdur.

Açar sözlər: *auditorun vəzifələri, auditor rəyi, auditora qoyulan tələblər, auditorun məsuliyyəti, auditor rəyinin növləri*

GİRİŞ

Auditorlar öz vəzifə borclarını yerinə yetirərkən "BAS" - Beynəlxalq Audit Standartlarından normativ material kimi istifadə edir. Bu standartların əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, auditor qoyulan tələblərə riayət edərək maliyyə hesabatlarının yoxlanılmasında etik normalar çərçivəsində öz fəaliyyətini həyata keçirsin və hesabatların tərkibində öz əksini tapan informasiyalarda vacib nöqsanların olmamasına əmin olsun. Müəssisələrdə maliyyə hesabatlarının fırıldaqçılıq əməlləri və ya bilmədən törədilən nöqsanlar nəticəsində meydana gələn vacib kənarlaşmaların riskinin qiymətləndirməsi auditorun tərtib edəcəyi rəyə bağlıdır. Əlavə olaraq, auditorun vəzifə öhdəliklərinə müəssisənin hazırki mühasibat siyasətinin uyğunluğunun, bütünlükdə maliyyə hesabatlarının nümayişinin qiymətləndirilməsində aid edilir.

AUDİTOR FƏALİYYƏTİNİN HÜQUQİ ƏSASLARI

Araşdırmalar göstərir ki, ərzaq təminatı və təhlükəsizliyinin müxtəlif səbəbləri vardır. ƏlRespublikamızda auditor xidmətinin təsis edilməsini, onun icrasının əsasını, qarşısında duran vəzifə öhdəliklərini və hüquqlarını "Auditor haqqında" qanun müəyyənləşdirir. Həmin qanuna əsasən məhsul satışı, əmtəə istehsalı və xidmətlər göstərilməsi ilə bağlı işlər görən müəssisələrdə mühasibat uçotunun lazimi qaydada aparılmasının və maliyyə hesabatları ilə sərbəst şəkildə tanış olub onların yoxlanması prosesi audit adlanır. Audit yoxlamaları audit standartlarına uyğun formada planlaşdırılıb, icra edilsədə vacib olan bəzi təhriflərin gözdən qaça bilməsi riski mümkündür [5, səh. 47]. Auditorun öz fəaliyyətini həyata keçirməsi üçün ümumilikdə yerinə yetirməli olduğu vəzifələrə aşağıdakıları aid etmək olar:

- Auditin aparılmasında mütləq şəkildə Azərbaycan Respublikası qanunlarına əməl etmək;
- Auditin aparılmasını və başqa xidmətlərin həyata keçirilməsini keyfiyyətli şəkildə yerinə yetirmək;
- Biznesin ayrı-ayrı istiqamətləri ilə əlaqədar mühasibatlıq xidmətləri göstərmək;
- Mülkiyyətin formasından asılı olmayaraq şirkətin (təşkilatın) maliyyə sahəsi üzrə gördüyü işlərin təhlilini aparmaq;
- Sifarişçinin mühasibat uçotu sənədlərinin və onun hesabatlarının auditinin aparılması, hesabatların etibarlılığının yoxlanılması, həmçinin maliyyə üzrə əməliyyatların qanuni olmasına və normativ aktlara əsaslanmasına, müvafiq vergitutma tələblərinə əməl edilməsinə xarici və daxili nəzarətin ölçülməsi;
- Sahibkar subyektin istəyi ilə aparılan audit yoxlaması üçün alınmış informasiyaları gizli saxlamaq;
- Cərimələrə gətirib çıxara biləcək qeyri-düzgün hesablamaların və nöqsanların qarşısının alınması üçün tədbirlər görülməsi;
- Yoxlama əsnasında əldə edilmiş və ya hazırlanmış sənədlərin təhlükə-sizliyini təmin etmək;

Sifarişçinin istəyinə bağlı olaraq ona auditin keçirilməsinə aid qanunvericilik kriteriyaları, audit təşkilatının və sifarişçinin vəzifə və hüquqlarını, həmçinin auditorun verdiyi mülahizəsindəki iradı əsaslandıran normativ aktlar haqqında hər tərəfli informasiya verilməsi [3, səh. 14; 6, səh. 28; 7].

Qanuna əsasən və müəssisə ilə auditor arasında imzalanmış müqavilə şərtlərinə görə, auditorlar öz vəzifə öhdəliklərini düzgün şəkildə həyata keçirmədikləri təqdirdə əmlak məsuliyyətinə cəlb edilmək ehtimalları vardır. Auditorluq fəaliyyəti göstərən hüquqi və fiziki vətəndaşlar icbari sığorta ilə bağlı müqavilənin olması üzrə qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyət sahibidirlər. Auditorların fəaliyyətlərini lazimi qaydada gerçəkləşdirə bilməsi üçün aşağıdakı 3 məsuliyyət növünə əməl etmələri zəruri hesab olunur:

- I. İnzibati məsuliyyət;
- II. İntizam məsuliyyəti;
- III. Cinayət məsuliyyəti.

Auditorun inzibati və cinayət məsuliyyətləri Azərbaycan Respublikasının müəyyən olunmuş qanunları ilə, intizam məsuliyyəti isə Auditorlar Palatası tərəfindən tənzimlənir. Bu qanunlar müəyyənləşdirilərkən aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirilməlidir:

- Yoxlama keçirilərkən sifarişçi müəssisənin fəaliyyətinə ziyan vurulub-vurulmaması;
- Auditin aparılmasını şəxs öz fəaliyyətini gerçəkləşdirərkən diqqətsizlik və məsuliyyətsizlik edib-etməməsi [3, səh. 20; 1].

AUDİTORLAR QARŞISINDA QOYULAN TƏLƏBLƏR

Azərbaycan respublikasında auditor fəaliyyəti göstərmək üçün auditor və auditor təşkilatlarının qarşısına bir sıra tələblər qoyulur. Auditorun öz vəzifəsini müstəqil şəkildə yerinə yetirməsi üçün ona lazım olan başlıca sənəd Auditorlar Palatası tərəfindən verilmiş lisenziyadır. Lisenziya auditora ölkə daxilində peşəsi üzrə xidmətlər göstərmək səlahiyyəti verir. Auditor təşkilatlarına verilən lisenziyanın müddəti müvafiq dövlət orqanları tərəfindən qeydiyyatdan alındıqdan sonra 5 il təşkil edir və təşkilatın fəaliyyətə başlaması üçün bu sahə üzrə 3 peşəkar auditor olması vacibdir. Lisenziya almaq üçün sərbəst auditor aşağıdakı tələbləri qarşılamalıdır.

- Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olmaq;
- Ali təhsil (Maliyyə, mühasibat uçotu və hüquqşünaslıq üzrə);
- Peşəsi üzrə 3 il iş stajı olmalı;
- Müstəqil şəkildə auditor imtahanları verə bilmək;
- Məhkəmənin hökmünə əsasən maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti üzrə müvafiq vəzifəyə sahib olmaq yaxud müvafiq fəaliyyət sahəsi üzrə məşğul olma səlahiyyətindən məhrum edilməmək ya da belə bir cəza forması ilə əlaqədar məhkumluğun qanunda nəzərdə tutulmuş tərzdə ödənilməsi.

Bu tələbləri qarşılayan auditor lisenziya almaq üçün Auditorlar Palatasına müraciət edir və aşağıdakı sənədləri özü ilə gətirir [2]:

1. Lisenziya almaq üçün ərizə;
2. Müəssisənin təsis sənədlərinin sürəti;
3. Lisenziyanı əldə etmək üçün dövlət rüsumunun ödənildiyini sübut edən sənəd;
4. Fiziki şəxsin vergi orqanı təşəbbüsü ilə uçota alınmasına dair sənədin sürəti.

AUDİTOR RƏYİNİN MAHIYYƏTİ, NÖVLƏRİ VƏ HAZIRLANMASI QAYDALARI

Auditorlar bütün vəzifələrini yerinə yetirdikdən (sifarişçi müəssisənin maliyyə hesabatlarının mühasibat uçotu prinsiplərinə uyğunluğunu, xüsusi vəsaitlərin aktivlərin və öhdəliklərin nəticələrinin düzgün qeyd olunmasını yoxladıqdan və sahibkar subyektlə auditor arasında imzalanmış müqavilədə nəzərdə tutulan digər xidmətləri yerinə yetirdikdən və.s) sonra əldə etdiyi nəticələr üzrə rəy hazırlayır. "Audit rəyi" termininin necə meydana gəlməsinə nəzər salsaq çox saylı xarici alimlərin bu sahədəki apardıqları təhlillərə əsasən mütəxəssislərin leksikonunda 20–ci yüz illiyin sonlarında aşkarlandığını deyə bilərik. Etibarlı hesabat informasiyaları ilə bağlı izahat almaq, təşkilatın gördüyü işlər, istifadəçilərin "auditor rəyi" haqqında olan maraqlarının əhatə dairəsinin genişlənməsinə səbəb olmuşdu. "Rəy" anlayışının meydana gəlməsi üçün başlıca şərt, əmələ gəlmiş qeyri-müəyyənlik mühitində qərar qəbulu üçün onun reallığının araşdırılmasını tələb edən, adətən bütöv və etibarlı əsaslandırılmamış məlumatın formalaşmasıdır [4, səh. 2].

Auditor hesabatı (rəyi) - audit yoxlaması aparılan müəssisələrin mühasibat (maliyyə) hesabatlarından istifadə edənlər üçün tərtib edilir və hazırlandıqdan sonra auditor və ya auditor təşkilatı tərəfindən möhürlənib, imzalanan rəsmi sənəd hesab olunur. Bu sənəd sərbəst auditorun maliyyə hesabatlarının etibarlı olduğuna dair müvafiq qaydada ifadə etdiyi mülahizəsini (rəyini) özündə əks etdirir [10]. Auditor rəyinin forması və tərkibi qaydalara əsasən aşağıdakı elementləri özündə birləşdirir [8]:

- Auditor barəsində informasiyalar;
- Yoxlanılan sahibkar subyekt haqqında informasiyalar;
- Giriş bölməsi;
- Auditor yoxlamasının əhatə dairəsini göstərən hissə;
- Auditorun mülahizəsini əks etirən hissə;
- Auditorun verdiyi rəyin tarixi;
- Yoxlamayı aparan auditorun imzası.

Auditorun təqdim edəcəyi hesabat onun rəyinin tərkibinə uyğun olaraq təsnifləşdirilir və bütünlükdə auditorun vicdanını, sərbəstliyini və sahəsi üzrə peşəkarlığını özündə əks etdirir. Əldə olunan nəticələr üzrə verilən auditor rəyinin növü şərtsiz müsbət, şərti müsbət, dəyişdirilmiş, mənfəət ola bilər. Bundan əlavə, yaranmış vəziyyətdən asılı olaraq auditor rəy verməkdən imtinada edə bilər və əlində olan nəticələri digər hesabat formasında rəsmiyyətləşdirə bilər.

· Şərtsiz müsbət rəy - Bu rəy auditora auditin aparılması üçün təqdim olunan bütün maliyyə (mühasibat) hesabatları uçotunun informasiyalarının etibarlılığı, dəqiqliyi və düzgünlüyü ilə razılaşdığı hallarda verilir. Əgər hesabatdakı məlumatların hamısı düzgün olaraq qəbul edilibsə, vacib nöqsanlar yoxdursa və sui - istifadə halları aşkarlanmayıbsa auditorun müsbət rəy verməməsi üçün heç bir əsas qalmır. Bu cür nəticəyə nail olan şirkət rəhbəri əmin ola bilər ki, auditor lazım olan sənədlərin hamısı haqqında məlumatlıdır, auditin tələblərinin hamısına əməl edilib və mühasibin kağızda qeyd etdiyi şərtlər düzgündür.

· Dəyişdirilən auditor rəyi - Bu rəydə əlavə edilmiş izahat yaxud paraqraf mövcud olur ya da istənilən bir səbəbdən ötrü rəy şərtsiz müsbət rəydən fərqləndirilir.

· Şərti müsbət rəy - Auditorun bu rəyi şərtsiz müsbət rəyin verilməsi üçün lazımı qədər əsasların mövcud olmadığı vəziyyətlərdə hazırlanır. Məsələn, (verilmiş informasiyalarda yoxlamayı aparan auditorun qeyri-müəyyənliyi, bəzi məsələlərə görə fikirlərin üst-üstə

düşməməsi və maliyyə hesabatlarında əmələ gələn qəsdən törədilmiş, çox saylı əhəmiyyətli və kiçik nöqsanlar və s.). Şərti müsbət rəy adətən nə mənfə, nədəki şərtsiz müsbət rəyin verilə bilmədiyi hallarda tərtib edilir.

· Mənfə rəy - Maliyyə hesabatlarının qəbul edilmiş prinsiplərindən kənarlaşmalar aşkarlandıqda, hesabatlarda iri həcmli nöqsanlar, səhvlər və ya fırıldaqçılıq halları ilə qarşılaşdıqda verilən rəydir. Əlavə olaraq auditora yoxlamanı aparmaq üçün lazım olan bütün məlumatların təqdim edilməməsi vəziyyətində də mənfə rəy verilir.

Rəy verməkdən imtina – Bu cür vəziyyət audit yoxlamasının həcmnin (əhatə dairəsinin) məhdudlaşdırıldığı zaman baş verir. Bu o zaman baş verir ki, yoxlamanı gerçəkləşdirən auditor lazım olan qədər audit sübutunun toplanmasının mümkünsüz olması qənaətinə gəlsin [9].

NƏTİCƏ

Beləliklə auditor fəaliyyəti və rəyi haqqında aparılan araşdırmalardan belə nəticəyə gəlinir ki, auditor müvafiq qurumdan, Azərbaycanda Auditorlar Palata-sından müvafiq lisenziya almış, müstəqil fəaliyyət göstərən şəxsdir. Auditorun, lisenziyası, adətən ölkə daxilində xidmətlər göstərmək səlahiyyəti verir. Eyni zamanda, praktikada beynəlxalq audit şirkətlərinə və müxtəlif ölkələrdə fəaliyyət üçün lisenziyalara da rast gəlinir.

Auditorlar öz vəzifələrini icra edərək, yekunda audit obyektinin hesabatları-nın mühasibat uçotu prinsiplərinə uyğunluğu, vəsaitlərin hərəkətinin obyektin hədəfləri və mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğu və s. məsələlər barədə müvafiq rəy hazırlayır. Auditorun təqdim edəcəyi hesabat onun rəyinin tərkibinə uyğun olaraq təsnifləşdirilir və bütünlükdə auditorun vicdanını, müstəqilliyini və səhəsi üzrə peşəkarlılığını özündə əks etdirir. Audit rəyi obyekt üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, ona görə ki, obyektin gələcək fəaliyyəti və uğurları rəyə əsaslanır. Ona görə də, bəzi özəl təsərrüfat subyektləri, bəzən sərbəst audit dəvət edərək, öz fəaliyyətlərinin auditini aparır, eləcə də bunun əsasında gələcək fəaliyyətlərini planlaşdırırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Auditor xidməti haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu, 16 sentyabr 1994-cü il tarixli, Bakı, 1994.
2. Azərbaycan Respublikası ərazisində auditor fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün lisenziya verilməsi qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 yanvar 1998-ci il tarixli qərarı, Bakı, 1998.
3. Bədəlov Q.A. "Auditin əsasları". Bakı, 155 səh.
4. Юдинцева. Л.А. "«Мнение аудитора»: история, сущность, проблемы" 2014, 8 р.
5. Bayramov İ. Rəhimov V. "Auditin aparılması və sənədləşdirilməsinə dair təlimat", Bakı, 2015, 410 səh., Shura_267_7_elave.pdf
<https://audit.gov.az>
6. Bağırova. T.Əliyeva. İ. "Maliyyə nəzarəti və audit". Sumqayıt, 2020, 55 səh. maliyye-nəzarəti-ve-audit.pdf
sdu-sdtk.edu.az
7. Должностная инструкция аудитора 2023 года | HR-portal
8. Аудиторское заключение: виды, порядок оформления и предоставления
studfile.net
9. Что такое аудиторское заключение: понятие и характеристика
studwork.org
10. Статья 6. Аудиторское заключение \ КонсультантПлюс
consultant.ru

THE RESPONSIBILITIES OF THE AUDITOR AND THE IMPORTANCE OF THE AUDITOR'S OPINION

Adalat ASADOV,
Bahruz SAMADOV,
Ali HUSEYNOV

SUMMARY

Audit means free verification of the correctness of financial (accounting) statements and compliance with certain requirements in economic entities. An authorized person who performs these duties is called an auditor. To start the activity, the auditor first independently identifies his client. This process is considered necessary to prevent the audit firm from losing its reputation as a result of adverse events that may occur. Inspection is possible on the basis of the license issued by the Chamber of Auditors of the Republic of Azerbaijan to auditors and audit organizations. Based on the results of the audit, an independent auditor or audit organization prepares an opinion on the obtained results and presents it to the head of the enterprise.

The article contains information about the duties of the auditor, the requirements set for the performance of his activities, the responsibilities he faces, the forms of the auditor's opinion, and what role he has in the activities of business entities.

Keywords: *auditor's duties, auditor's opinion, requirements imposed on the auditor, auditor's responsibility, types of auditor's opinion.*

ОБЯЗАННОСТИ АУДИТОРА И ВАЖНОСТЬ АУДИТОРСКОГО МНЕНИЯ

Адалат АСАДОВ,
Бахруз САМАДОВ,
Али ГУСЕЙНОВ

РЕЗЮМЕ

Под аудитом понимается бесплатная проверка правильности составления финансовой (бухгалтерской) отчетности и соблюдения определенных требований в хозяйствующих субъектах. Уполномоченное лицо, выполняющее эти обязанности, называется аудитором. Для начала деятельности аудитор сначала самостоятельно идентифицирует своего клиента. Этот процесс считается необходимым для предотвращения потери аудиторской фирмой своей репутации в результате неблагоприятных событий, которые могут произойти. Проверка возможна на основании лицензии, выдаваемой Палатой Аудиторов Азербайджанской Республики аудиторам и аудиторским организациям. По результатам проверки независимый аудитор или аудиторская организация готовит заключение о полученных результатах и представляет его руководителю предприятия.

В статье содержится информация об обязанностях аудитора, требованиях к осуществлению его деятельности, поставленных перед ним задачах, формах аудиторского заключения, какую роль он играет в деятельности хозяйствующих субъектов.

Ключевые слова: *обязанности аудитора, аудиторское заключение, требования к аудитору, ответственность аудитора, виды аудиторского заключения.*

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 08.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilib: 06.01.2023

Çapa qəbul olunub: 15.02.2023